

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игъэзет

Лъэпкэ пшъэрылтыр — литературэм и амалкIэ

Сабыйхэм апае тхэхэрэм ялитературнэ зэнэкъокъоу
Жэнэ Къырымизэ ыцлэкIэ зэхашагъэр ыклэм фэклъагъ.
Ар республикэмкIэ IофыгъуакI, ятIонэрэу зэхашагъ.

А. Пауленко.

Гъэ къэс зэнэкъокъоу ышъхъэ
зэблахъу. Мыгъэрэм фаусыгъэр —
«СыеджакIу». IофшIагъэу къырахы-
лагъэхэр илъэси 7 — 10 зыныбж
кIэлэцIыкIухъу еджакIэ зышIэхэрэм
апае тхыгъэхэр ары.

«Мэкъуогъум и 1-м кыщегъэжы-
гъэу шышъхъэу и 31-м нэс мыщ
хэлэжьэнэу фаехэм зыкъагъэлъэ-
гъуагъ. ПстэумкIи нэбгырэ 51-мэ
яIофшIэгъи 125-рэ зэнэкъокъоу
къагъэхыгъ. Географир ины —
Урысыем ишъолъыр18: Адыгеир,
Къэбэртэе-Бэлъкъар ыкIи Къэрэщэе-
Щэрджэс республикэхэр, Краснодар
краир, Красноярскэ ыкIи Ставрополь
хэкухэр, Калининградскэ, Курганскэ,
Самарскэ шъолъырхэр, къалэу Се-
вастополь, къэралыгъохъу Тыркуер,
Грузиер, нэмыкIхэри. БлэкIыгъэ
илъэсым егъэлшагъэмэ, мыгъэрэм
хэлэжьагъэр нахъ макI, ау адыгэхэкIэу
зыкIэзэгъэлъэгъуагъэр нахъыб», — **къэ-
барымкIэ кыддэгъоцагъ литературнэ
зэнэкъокъоу изэхэщакIохэм ащыщэу,
осэшI купым хэтэу Хъуажэ Нуриет.**

Iофтхъабзэм изэфэхьысыжьхэр шъхъэ-
ихыгъэ кызщашыгъэ мэфэкI пчыхъзэхэ-
хэр АКЪУ-м тыгъоспчыхъэ шыкIуагъ.
ЛъэныкъуишымкIэ зэнэкъокъур кIуагъэ.
Апэрэр — усэ ыкIи прозэ шъуашэм
илъхъу илъэси 7—10 зыныбж кIэлэцIы-
кIумэ афэгъэхьыгъэ тхыгъэхэр адыгабзэ-
кIэ, къэбэртэябзэкIэ, урысыбзэкIэ тхы-

гъэнхэр. Нэбгырэ 25-мэ бзишымкIэ
яIофшIагъэхэр мыщ къагъэхыгъэх, ау
хагъэунэфыкIырэ чIыплэхэр зыми раты-
гъэп. Зитхыгъэхэр анахъ дэгъоу алы-
тагъэхэм шIухъафтынхэмрэ дипломхэмрэ
афагъэшъошагъэх. Къэбэртэе-Бэлъкъар
Республикэм щыщ Тхьагъэпсэу Фатимэ
урысыбзэкIэ пшысэ 12-рэ пьеситIурэ
кытхыгъ. Жанэ лIакъом ишIухъафтын
ащ фагъэнэфагъ. Джащ фэдэу араб кIалэу
АКЪУ-м щеджэрэ Абэоу Хуссин Мухам-
мед урысыбзэкIэ кытхыгъэ пшысэхэм-
кIэ зэнэкъокъоу и Диплом кылэжьыгъ.

«Усэ ыкIи прозэ шъуашэм илъхъу
тхыгъэхэмкIэ тызэмыжэгъэхэу Iофыр
кычIэкIыгъ. IофшIагъабэ дэгъоу
къагъэхъазырыгъ, ау ащыщхэр икIоу
лыкIагъэхъагъэхэп е зэнэкъокъоу
ишапхъэхэм адиштэхэрэп. Адыгеим
имызакоу, IэкIыб къэралыгъохэми
къарытхыкIыгъэх. Грузиер кыкIэу
ЛыпцIэкIэу Ларисэ хэлэжьагъ, Ты-
ркуер щыщэу Хыкмет Бекалды
къэбэртэябзэкIэ къэтхагъ», — **кы-
хыгъэщыгъ Хъуажэ Нуриет.**

Ыпэрэм фэмьдэу «ЗэдзэкIыныр»
нахъ гъэбэжъулъэу кычIэкIыгъ. Мы
лъэныкъомкIэ апэрэ чIыплэр журна-
листхэу, АР-м илъэпкэ гъэзетэу
«Адыгэ макъэм» иIофышIэхэу Лышэ
Саниетрэ Дэрбэ Тимуррэ зэдагъ-
щыгъ. Саниет Евгений Шварц
ипшысэу «ЗэшитIу» зыфилорэр ады-
габзэм рилъхъагъ.

«Зэнэкъокъоу апэрэу сыхэлэжьагъ.
ЗэдзэкIыныр пIэкIышIтхэу ащ кыдыхэ-
лытагъэхэм сызIаплым, Евгений Шварц
иер сыкышIуцугъ. Зэрэтыгъэр сыгу
рихыгъ, етIани, пшысэхэр кыспэбла-
гъэх. Илъэс 35-м кыкIоцI зэдзэкIакоу
гъэзетым сыцэлэжьагъа, уиамалрэ тхы-
гъэмрэ зэлэщэчба?! Сыгу рихъу,
сIоIэгъэшIэгъонэу Iоф дэсшIагъ», — **кыд-
дэгъоцагъ зэдзэкIынырмкIэ апэрэ чIыплэр
зэнэкъокъоу кыщыдзэыхыгъэ Лышэ
Саниет.**

(ИкIэх я 5-рэ нэклиб. ит).

«НыбжьыкIэхэр гъэпсын Iофым хэгъэлэжьэ- гъэнхэ фае»

Адыгэ Республикэм нар-
котикхэм апэшIуеклорэ
бэнэныгъэр гъэлэшыгъэнымкIэ
и Комиссие изэхэсыгъо
зыщытегушIагъэхэр
республикэм наркологии
лъэныкъомкIэ иIофхэм язытет,
наркотикхэр зыгъэфедэхэрэм
япхыгъэ Iофтхъабзэу
зэрахъэхэрэм шIуагъэу
къатырэр ыкIи ныбжьыкIэхэр
ащ хэщагъэ мыхъунхэм
япхыгъэ Iофыгъохэр ары.
Республикэм и Лышъхъэу
Къумпыл Мурат Iофтхъабзэм
тхьамэтагъор щызэрихъагъ.

Адыгэ Республикэм псауныгъэм
икъэхъумэнкIэ иминистрэу МэрэтыкIо
Рустем наркотикхэм алъэныкъокIэ Ады-
геим иIофхэм язытет фэгъэхьыгъэу
къэгъушIагъ. Ащ кызэрэхигъэщыгъэмкIэ,
наркотикхэм апыщагъэхэм япчъагъэ
кыкIегъэчыгъэным епхыгъэ Iофтхъабзэ
гъэнэфагъэхэр зэрахъэх. Наркоманиер
кызузэу нэбгырэ 513-рэ непэкIэ агъэу-
нэфыгъ. ИлъэскIэ узэкIэлэбжьэмэ про-
центи 9,8-кIэ а пчъагъэр нахъыбагъ. Ащ
нэмыкIэу наркотикхэм апыщагъэ хъун-
хэм ищынагъо къашъхъарыхъагъэу нэб-
гырэ 643-рэ кыыхагъэщыгъ, илъэсэу
икIыгъэм елътыгъэмэ, процент 11-кIэ
ар нахъ макI.

Наркологическэ диспансерхэр меди-
цинэ Iэмэ-псымэхэмкIэ зэрэзтырагъэ-
псыхъэхэрэм, сымаджэхэм ялэзэгъэным-
кIэ джырэ уахътэм диштэрэ амалхэр
зэрагъэфедэхэрэм, психологхэр, психо-
терапевтхэр, социальнэ IофшIэным
епхыгъэ специалистхэр нахъыбэ зэрэхъу-
хэрэм къахэкIэу нахъышIум ылъэныкъо-
кIэ гугъэпIэ гъэнэфагъэхэр щылэхэ
хъугъэ. Мы илъэсым реабилитацие
IофтхъабзэхэмкIэ программэм нэбгырэ
89-рэ хагъэхъагъ, 78-мэ а курсыр гъэ-
хъагъэ хэлъэу зэпачыгъ, нэбгырэ 11-мэ
джыри яIофхэр зыпкэ рагъэуцожыгъэ-
гохэп. Стационар шIыкIэм тетэу зэлэза-
гъэхэм амбулаторнэ реабилитацие
ипрограммэхэм ахэлэжьэн амал араты.
Нэбгырэ пэпчэ социальнэ реабилита-
цие икурс ыкIун ылъэкIышIт. ЦIыфхэм
IофшIэн ягъэгъотыгъэнымкIэ Гупчэм
агъахэрэри къахэкIых.

(ИкIэх я 2-рэ нэклиб. ит).

«НыбжыкIэхэр гъэпсын Юфым хэгъэлэжъэгъэнхэ фае»

(ИкIэху).

Ахэр яшIэныгъэхэм ахагъэхъоним е нэмыкI сэнэхъатим фытегъэпсыхъэгъэ кыулаиныгъэхэр къалэкIэхъанхэм пай зыкIагъаглохэрэр, юфшIэн мыгъотыныгъэмкIэ учетым хагъэуцохэрэри къахэкIых.

Адыгэ Республикэм юфшIэнымрэ социальнэ хэжъоньгъэмрэкIэ иминистрэу Мырзэ Джанбэч кызыерилуагъэмкIэ, 2023-рэ илээсым программэ гуадзэу «Наркотикхэр зыгъэфедэхэрэм социальнэ Iэпылэгъу ятыгъэнымкIэ юфтхъэбзэ зэхэубытагъэхэм яхылап» зыфилорэм диштэу шъолыыр къэралыгъо программэу «ЦIыфхэм социальнэ Iэпылэгъу ятыгъэныр» зыфилорэм сомэ миллиони 2-рэ мин 250-рэ кыфыхагъэкIыгъ. Илээсыр кызырхъагъэм кышцегъэжъагъэу зэлэзагъэхэм ащыц нэбгыри 8-мэ — социальнэ-психологическэ, нэбгыри 7-мэ — социальнэ-правовой Iэпылэгъу аратыгъ, зы нэбгырэ юфшIапIэ лухъанымкIэ длагъэх, зы нэбгырэ — социальнэ Iэпылэгъу ра-

А. Гусев

гъэгъотыгъ. Наркотикхэм ахэцагъэ хъугъэ унагъохэм арысхэм ащыцэу нэбгыри 8-мэ социальнэ-психологическэ Iэпылэгъу, нэбгыри 7-мэ — социальнэ-правовой Iэпылэгъу аратыгъ.

Мы илээсым наркотикхэм апыщэгъэ нэбгыритIу реабилитацие фытегъэпсыхъагъэу къалэзэнхэу агъэкуагъэх, нэбгыри 5-мэ мээих хъурэ курсхэр къаухыгъэх, нэбгыри 3-мэ еж-ежырэу яреабилитацие лъагъэкIотагъ, зы нэбгырэ реабилитационнэ гупчэм кычIэнагъ волонтер пшъэрылхэр ыгъэцкIэнхэу. Сертификатхэр ятыгъэнхэм иамал щылэ зыхъугъэм кышцублагъэу нэбгырэ 17 ащ фэдэ гупчэхэм къащIэзэнхэу агъэкуагъэх.

Адыгэ Республикэм гъэсэныгъэмрэ шIэныгъэмрэкIэ иминистрэ ипшъэрылхэр зыгъэцкIэрэ Евгений Лебедевыр кызыгушIэм, наркотикхэм къацIэупчIэхэрэм япчъагъэ кыкIегъэчыгъэным ыкIи а лъэныкъомкIэ юфтхъабзэу зэрахъэхэрэм

шлуагъэу къатырэм зыкыгъэлэтыгъэным апае пшIорыгъэш юфшIэныр зэхэцагъэ зэрэхъурэм кытегушIагъ.

Республикэм щеджэхэрэр илээс къэс социальнэ-психологическэ тестированием хэлажъэх. А юфтхъабзэр зыфэгъэхыгъэр хэбзэнчъэу наркотикхэр зыгъэфедэхэрэм кыхэжъэщыгъэнхэр ары. НепэкIэ еджэкIо 24600-мэ (процент 95,78-мэ) тестированиер апэкIэкIыгъ, илээсэу икIыгъэм елътыгъэмэ, ар нахъ макI, процент 84,88-рэ зэрэхъурэр.

Еджэхэрэр экIэ ыпшъэкIэ зигугъу къэтшIыгъэ юфтхъабзэхэм къахарагъэу бытэх. Анахъэу «чыпIэ шынагъо» ифэгъэ кIэлэцIыкIухэр ары анаIэ зытырагъэтын фаеу хъурэр. 2022 — 2023-рэ илээс еджэгъум ашIыгъэ уплэкIунхэм нафэ кызырашIыгъэмкIэ, муниципалитет пстэуми егъэджэкIо-психологхэм, социальнэ лъэныкъомкIэ юф зышIэрэ егъэджакIохэм консультациехэр, лекциехэр, Iэнэ хъураехэр ащызэхэцагъагъэх. Волонтерхэм

щылэкIэ-псэукIэ тэрэзым ныбжыкIэхэр нахъыбэу хэцэгъэнхэмкIэ агитационнэ-зэхэфын ыкIи гурыгъэлон юфтхъабзэхэр бэрэ зэхэцэх.

КIэлэегъаджэхэм ялэпэлэсэныгъэ нахъ зыкызыерилэтышIтымкIэ юфыгъо гъэнэфагъэхэр зэшлуахых. Мы илээсым мэлылфэгъу мазэм кIэлэегъаджэхэм ялэпэлэсэныгъэ зышыхагъэхэрэ Адыгэ республикэ институтым егъэджэкIо-психолог нэбгырэ 58-мэ апае курс гъэнэфагъэхэр щызэхэцагъагъэх. Программэм кызырэдильытэрэм тетэу наркоманием пэшлукIорэ бэнэныгъэр гъэлъэшыгъэным илофыгъохэр ары анахъэу анаIэ зытырагъэтыгъэр.

«Анахъэу Iэтахъохэр ары наркотикхэм ащыхъумэгъэнхэ фаер. Хэгъэгум ипашцэхэм лъэшэу непэ анаIэ зытырадзагъэр ныбжыкIэ политикхэр ары. Сэри а екIоплакIэм десэгъаштэ. ПшъэдэкIыж зыхырэ кыулыкъу гъэнэфагъэ хэушъафыкIыгъэ структурэу тшIыгъэ — ныбжыкIэ юфхэмкIэ Комитет зэхэтцагъ. Джы ащ кыкIэлпыкIоу тынаIэ зытетыдзэн фаер а лъэныкъом пэшлукIорэ мылкъум хэгъэхъогъэныр ары. Программэм кыдильытэрэ юфтхъабзэхэм икIэрыкIау шъуахэплъэж, республикэ бюджетым ипроект ищыкIэгъэ зэхъокIыныгъэхэри фэшъушIых. НыбжыкIэхэр гъэлэпсн юфшIэным хэцэгъэнхэр наркоманием щыхъумэгъэнхэмкIэ шлуагъэ къэзытырэ юфтхъабзэу зэрэхъушIым имызакъоу, тиныбжыкIэхэм гухэлъ дахэу ялэхэр къадэхъунхэмкIи, непэ щылэ социальнэ амалхэр кызыфагъэфедэнхэмкIи ащ ишлуагъэ къэкIошт», — кылуагъ АР-м и Лышъхъэ.

ИкIэхум Адыгэ Республикэм наркотикхэм апэшлукIорэ и Комиссии изэхэсыгъохэу 2024-рэ илээсым зэхэцэштхэм яплан аухэсыгъ.

АР-м и Лышъхъэ ипресс-кыулыкъу

ЧЪЫГ ВДНХ-м тет

Къэгъэлъэгъон-форумэу «Урысыер» зыфилорэм кыдыхэлъытагъэу къалэу Москва Урысые къэгъэлъэгъонэу «Урысыем ипцIыикъ чыгхэр» зыфилорэр тыгуасэ кышцызэлуахыгъ. ВДНХ-м ичыгдэкI гъогу къэралыгъом ишъолыыр 90-мэ яелкэхэр тетых, апэ дэдэ итыр Адыгеим иер ары.

Адыгэмэ ялэпкъ тхыпхъэхэу дышъэ луданэкIэ хэдыкIыгъэхэм ар къагъэдахэ, джэгъуалъэу пылхэм ахэр апхырышчыгъэх, республикэм итамыгъэ шъхалэ, щэбзэцэхэр кызыщыгъэлъэгъоу пкъыгъохэри пылагъэх.

ИлээсыкIэ джэгъуалъэхэр зыгъэхъазырыгъэхэр тилъэпкъ Iэпэлэсэхэу дышъэ хэдыкIыным фэкъулайхэр арых — Сетэ Сафиет, Гумэ Ларис, Мыгу Рузан, ДжарымэкIо Зурет ыкIи Битэ Аз.

Шъугу къэдгъэкIыжын, дунэе къэгъэлъэгъон-форумэу «Урысыер» зыфилорэр Москва шэклогум и 4-м кышцублагъэу щэкIо, кыхъащт илээсым имэлылфэгъу мазэ и 12-м ар зэфашIыжышIт. Урысыем ишъолыыр пстэуми гъэхъагъэу ялэхэр ащ кышцыгъэлъэгъуагъэх. ВДНХ-м Адыгеири кышцыгъэлъэгъуагъ, шIоигъоныгъэ зилэ пстэури ыпкIэ хэмылъэу къэгъэлъэгъонхэм яплъынхэ алъэкIышIт. Тиреспубликэ инэпэллэ я 75-рэ павильоним чIэт.

Ныбджэгъу лъапIэхэр!

Тигъэзетеджэхэм макъэ ятэгъэу — кыхъащт илээсым иапэрэ мээих икIэтхэгъу уахътэ макIо. «Адыгэ макъэр» кышъулуIэнэу шъуфаемэ, мыщ фэдэ уасэхэмкIэ ар кышъутхыкIын шъулъэкIышIт:

**Урысыем и Почтэ икъутамэхэм
Индексэу П4326-р:**

мэзи 6-м — сомэ 1150,86-рэ;
мэзи 5-м — сомэ 959,05-рэ;

мэзи 4-м — сомэ 767,24-рэ;
мэзи 3-м — сомэ 575,43-рэ;
мэзи 2-м — сомэ 383,62-рэ;
зы мазэм — соми 191,81-рэ.

**Индексэу П3816-р, фэгъэкIотэнхэр
зилэхэм апае**

мэзи 6-м — сомэ 1130,58-рэ;
мэзи 5-м — сомэ 942,15-рэ;
мэзи 4-м — сомэ 753,72-рэ;
мэзи 3-м — сомэ 565,29-рэ;

мэзи 2-м — сомэ 376,86-рэ;
зы мазэм — соми 188,43-рэ.

«Адыгэ макъэр» зычIэт унэм шъушыкIатхэу ащ шъукъаглозэ шъухыжын зыхъукIэ, илээсныкъом тефэшт уасэр — соми 150-рэ.

Корпоративнэ шыкIэкIэ клатхэхэрэм лъатышIыр сомэ 240-рэ, гъэзетыр 15-м нахъ мымакIэу кышъутхыкIын фае, МыекъуапэкIэ ар шъуи-юфшIапIэхэм къашъуфылъащэжышIт.

Дунэе общественнэ организациеу «Клэлэцкыкы-ныбжыккэ зеклономккэ ыккы краеведениемккэ Дунэе академие Остапец-Свешниковым ыцлэ зыхырэ» зыфилорэм и Президиум ыккы Дунэе

Тишлэныгъэлэжъхэр кыыхагъэщыгъэх

Зэлашлэрэ шлэныгъэлэжъхэу Ацумыжъ Казбекрэ Иван Бормотовымрэ зедатхыгъэ тхылъэу «Им в боях родными стали горы» зыфилорэм иятлонэрэ кыдэккыгъо осэшхо кыфашыгъ.

зэнэкьоккыум ижюри кыфэгъушлэх «2023-рэ илэсым идышъэ компас» зыцлэ зэнэкьоккыум и Дипломэу а 1-рэ шыуашэ зилэр кызыфэгъэшшошэгъэхэ Ацумыжъ Казбек Гъучыпсэ ыккыом — тарихъ шлэныгъэхэмккэ докторым, «Шлэныгъ» зыфилорэ организациеу и Адыгэ кутамэ итхьаматэ, гуманитар ушэтынхэмккэ Адыгэ республикэ институтэу Клэрэцэ Тембот ыцлэ зыхырэ инаучнэ юфышлэ шхьалэ, тарихьымккэ отделым ипашэ ыккы Бормотов Иван Василий ыккыом — педагогикэ шлэныгъэхэмккэ кандидатым, Пшызэ изаслуженнэ клэлэгъаджэ,

дзэ-тарихъ шлэныгъэхэмккэ Урысые Академием ичлен-корреспондентым, тхаклом, краеведым.

Автормэ аугъоигъэ хьарзынэщ кьэ-бархэр зыдэхъэгъэ тхылъыр 1942 — 1943-рэ илэсхэм Адыгеим зэрэщызэуагъэхэм, Мыекьопэ районым ит «Партизан лъэс гьогум», партизанхэр зышы-зэогъэхэ чыплэхэм, отрядэу «Лъэпкы лышлэжъхэм» кытегушылэ.

Ацумыжъ Казбекрэ Иван Бормотовымрэ тыгу кыдделэу тафэгъушлэ, джыри гъэхъэгъабэ ашлынэу, Адыгеим ищытху лъагъэу алэтынэу тафэлъалэ!

Илэсым ипрофессор

Адыгэ кьэралыгъо университетым ипрофессорэу Жадэ Зурет «Политическэ шлэныгъэхэр» зыфилорэ лъэныкьомккэ лъэпкы премиеу «Илэсым ипрофессор» зыфилорэм илауреат хъугъэ.

Жадэ Зурет — Адыгэ кьэралыгъо университетым кьэралыгъом итеориерэ итарихьрэккэ ыккы фытыныгъэмрэ политологиерэккэ икафедрэ ипашэ, политическэ шлэныгъэхэмккэ доктор, профессор, УФ-м гъэсэныгъэмккэ илофышлэ гъэшлуагъ, Адыгэ Республикэм шлэныгъэмккэ изаслуженнэ юфышлэ.

«Илэсым ипрофессор» зыфилорэ премиер зыгъэнэфагъэр урысые общественнэ организациеу «Урысыем ипрофессорхэм язэлу!» зыцлэр ары, гъэсэныгъэм ыльэныкьоккэ гъэхъэгъэшхохэр зышлыгъэхэм ар афагъэшлуагъ.

Шэклогум и 14-м кьалэу Москва тын лъаплэр мэфэккэ шлыккэм тетэу Жадэ Зурет кышчыратыжышлэ, ащ фэгъэхыгъэ зэхыхэр яхэнэрэ профессорскэ форумэу «Шлэныгъэмрэ гъэсэныгъэмрэ Урысыем хэхъоныгъэ езыгъэшлэхэрэм альапсэх. Инновационнэ экономикэм фэгъэзэгъэ кадрэхэр» зыфилорэм иппенарнэ зэхэсыгъо кыдыхэлъытагъэу рагъэккышлэ.

Адыгэ кьэралыгъо университетым ипресс-кьулыккыу

Зекло лъагъохэр зэфашыжыгъэх

Кавказ биосфернэ заповедникым игъэмэфэ зекло лъагъохэр зэфашыжыгъэх.

Ащ ипресс-кьулыккыу кызыртырэмккэ, зэлухыгъэу кьэнагъэхэр илэсым кыккы-клоцкэ зэпымыоу юф зышлэхэрэ анае-хэ-шъэе мэзыр, паркэу «Южные культуры», блэтлупшыплэхэу «Лаура» ыккы «Гъозэ-рыплл» зыфилорэхэр ары.

Ары нахъ мышлэми, непэ зеклоныр Адыгеим щызэпыурэп. Джыреккэ бжыхъэ зеклоном игу. Ащ кымафэр кыккылэпы-клошт. АР-м зеклономккэ и Комитет джыри зэфэхьысыжъхэр пшынхэр жылоу елытэ. Арэу щытми, мы илэсым пыккыгъэ уахътэм кыккылоцкэ хьаккэу тишъолъыр кыхьагъэм ипчъагъэккэ 2023-р гъэрэклорэм зэрэшхъадэккыштым яцыхътелъ. Шьолъыр клоцкэ зеклоном кьэралыгъом зызэрэщиушъомбгъурэм ацккэ

ишлуагъэ кьэккэ. Ащи изакъоп. Адыгеим мы лъэныкьомккэ хэхъоныгъэшлэхэр ешлэх. Инфраструктурэ зэтырегъэ-псыхъэ, хьаккэшхэм япчъагъэ хэхъуагъ, зеклоном ыльэныкьоккэ юф зышлэхэрэ нахьыбэ хъугъэх. Республикэм кыхьэрэ хьаккэшхэм япчъагъэ хэхъагъэнымккэ юфтхъэбзэ инхэу адыгэ кьуае имэфэккэ, хьалыжъом, кьэбым, кьужьым ямафэхэу зэхашэхэрэм яшлуагъэ кьэккэ. Гушылэм пае, адыгэ кьуае имэфэккэу мыгъэ зэхашагъэм зекло мин 36-м ехъу кы-угъоигъ. Ылэрэ илэсхэм афэдэу зеклохэм янахьыбэр Ростов хэкум ыккы Пшызэ шьолъыр кьарэккы, кьэралыгъо гупчэм ичыплэхэм ащышхэри жъугъэу кьаккэ хъугъэ.

Шлэхэу тыублэшт кымэфэ зекло лъэханми бэккэ шэгъуыгъ. Блэккыгъэ илэсым осыр зэрэмэклагъэм кьэгъэлъэгонхэр кьыригъэлъыгъэхэм, мыгъэ нахьышлунэу мэгъуыгъ.

Биологическэ хэгъахъомэ ягугъу пшлэщтмэ...

Гумккэ лэзэгъоу альытэрэ биологическэ хэгъахъэу, ау лэзэгъу уцэу щымыт препаратым фэгъэхыгъэ кьэбарэу рекламккэ кьатырэр хэбзэгъэуцугъэм димыштэу щалытагъ монополием пэшлуклогъэнымккэ федеральнэ кьулыккыум и Гъэлорышлэпэу Адыгеим щылэм. Мы кьулыккыур а юфым изэхэфын зыфэжъэ нэуж а рекламэр нахьыбэрэ кьатыжыгъэп.

Московскэ хэкум щышым тхьаусыхэ тхылъ монополием пэшлуклорэ кьулыккыум кыфигъэхьыгъагъ, Адыгеим ит компаниехэм ащыш ыккы кьэралыгъо интернет-платформэ иным хэбзэгъэуцугъэр аукъоу а тхыгъэм кышылэщыгъ.

Монополием пэшлуклогъэнымккэ федеральнэ кьулыккыум АР-мккэ и Гъэлорышлэпэу агу кыгъэккыжыгъ: биологическэ хэгъахъохэм ягугъу кьашы хъумэ, ахэр лэзэгъу уцэу зэрэщымытхэри кьыдалон фае.

Зэхэфынхэм зэфэхьысыжъэу афэхъугъэр: Адыгеим щылэжъэрэ компанием фэгъэхыгъэ юфэу кызызлуахыгъагъэр зэфашыжыгъ, ау интернет-платформэм илофышлэу мы юфым фэгъэзагъэм, рекламэм фэгъэхыгъэ хэбзэгъэуцугъэр зери-укъуагъэм фэшл, административнэ пшъэдэккыжъ рагъэхьышлэ.

Уголовнэ юф кыызэлуахыгъ

Урысыем и Следственнэ комитет иследственнэ Гъэлорышлэпэу иследственнэ отдэлэу Мыекьуапэ щылэм икьулыккыушлэхэм псыхъоу Шхъэгъуащэ инэккы ефэхыгъэ автомобилым иводитель ыльэныкьоккэ уголовнэ юф кыызэлуахыгъ.

Следствием зэригъэунэфыгъэмккэ, машинэу «Шевроле Нива» зыфилорэм ируль клэрысыгъэ хульфыгъэр ешъо-гъагъ. Ащ кыыхэккыккэ автотранспортыр фэмыгъэлорышлэу дэчъэхи, псыхъом инэккы ефэхыгъ. Мы хъугъэ-шлагъэм ыпкы кыккыккэ илэс 16 зыныбжы пшъэшъэжъыем шьобжхэр тешагъэхэ хъугъэ, илэс 34-рэ зыныбжы бзыл-фыгъэм идунай ыхъожьыгъ, илэси 10 зыныбжы шъэожьыем джыри лъэхъух.

Автомобилым иводитель аубытыгъ, хэбзэухъумаглохэм уголовнэ юфым изэхэфын лъагъэккылатэ.

Гъэтэрэзыжын

Шэклогум и 15-м кыдэккыгъэ «Адыгэ макъэм» ия 2-рэ нэклубгъо ит тхыгъэу Бэгъ Нурбий фэгъэхыгъэм хэукъоныгъэ хэхъухагъ — усаклор дунаим зехыжыгъэр 1994-рэ илэсыр ары.

Исэнаушчыгъэ уасэ кыфашыгъ

Дизайнерхэм ыкӀи модельерхэм я Дунэе зэнэкӀокъоу Москва щыкӀуагъэм МыекӀопэ кӀэралыгъо технологическэ университетым истуденткэу Анна Горковенкэм текӀоныгъэ кыщыдихыгъ.

Хабзэ зэрэхъугъэу, модэмкӀэ Дунэе Ассамблеем дизайнер ныбжьыкӀэхэм ялӀпӀэсэныгъэ

кыщыгъэлабгъо. МыекӀопэ кӀэралыгъо технологическэ университетым истудентхэр ащ ренэу хэлажъэх, текӀоныгъэ ыкӀи хагъэу-нэфыкӀырэ чыплӀэхэр кыдахых.

МодэмкӀэ Дунэе Ассамблеем ипрограммэ кыдыхэлъытагъэу щыгъынхэмкӀэ, эскизхэмкӀэ, лӀэ-кӀопыльхэхэмкӀэ ыкӀи нэмыкӀ лӀэ-ныкӀохэмкӀэ дизайнерхэм ялӀпӀэ-лӀэсэныгъэ кыгъэ-лӀэгуагъ.

Анна Горковенкэр «Этномода» зыфилорэ лӀэны-кӀом хэлэжъагъ. ШӀолъыр 15-мэ кӀарыкӀыгъэ дизайнерхэм сэн-ушчыгъэу ахэлъыр ащ кыщыгъэ-лӀэгуагъ. Анахь дэ-гъоу алытагъэр Анна ыгъэ-хъазырыгъэ кӀэ-гъэ-лӀэ-гъонэу «Душа Грея» зыфилорэр ары.

— Урыс культурэр кызы-лотыкӀырэ щыгъынхэр ащ ыгъэ-хъазырыгъэх. Ащ джанэ, кӀӀп-хын, гъончӀэдж, пальтӀэу ыкӀи нэмыкӀхэр хэхъагъэх. Ахэр гъэшлӀгъонхэу гъӀкӀэрэ-кӀагъэхэу гъӀпсыгъэх. ӀӀкӀэ бэ хӀдыкӀы-гъэр, ащ кӀуачӀи уахъти тыри-гъӀкӀодагъэр макӀӀӀ. Анахь мӀхъанэ зилӀ лӀэныкӀомэ ащыщ ыгъэфедӀгъэ шӀкӀхэм якыыхэхын кызырӀекӀолагъэр. Советскэ лӀӀхъаным кыдагъӀкӀыгъэ-гъэ шӀкӀӀу илагъэхэри, хыгъгъэ щы-гъынэу жъы хъугъэхэри коллек-цией хыгъэхъагъэх, ыгъӀкӀӀжы-гъэх. ЫшӀырэ пкыгъо пӀпчӀ-лые кыыхимыгъӀкӀӀу, бзыхъаф-хэр ыгъэфедӀжъхэхэз гъӀкӀэрэ-кӀа-гъэхэу щыгъынхэр ышӀыгъэх, стрӀазэхэмкӀэ хыдыкӀыгъэх. Мо-дэм хэшӀыкӀ физилӀэ цыфым Анна ыгъэхъазырыгъэ коллек-цией осӀ ин фешы, — **еӀо Анна зыгъэхъазырыгъэу, игъусагъэу искусствоведениемкӀэ канди-датэу КӀэдӀкӀое НӀфсӀгъ.**

Анна ицӀыкӀугъом кыщегъ-жъагъэу илӀпӀэсэныгъэ кы-хэщыщтыгъ. ЯнӀжъ трудымкӀэ кӀлӀэегъаджэу щытыти, ащ кӀы-рыплъызэ бэ зӀригъӀлагъэр. МыекӀопэ кӀэралыгъо гумани-тарнэ-техническэ колледжыр кызыуехым, апшӀэрэ сэнэхъат

зӀригъӀгъотынэу МыекӀопэ кӀэ-ралыгъо технологическэ уни-верситетым чӀӀхъажыгъ, яцӀ-нӀэрэ курсым ис. ЛӀэныкӀо зӀфӀшӀхъафхэмкӀэ сӀнаушчыгъэ ин зылӀкӀӀӀ пшӀӀӀжъые ча-нэу щыт. АпшӀэрэ еджапӀэм, республикэм щызӀхӀащӀэр Ӏоф-тхъабзэхэм чанэу ахӀлажъэ.

Урыс культурэм фӀгъэхыгъэ коллекцией ыгъэхъазырыгъэм тыдӀкӀи осӀ ин кыщыфашы. 2022-рӀэ илӀӀсым модэмкӀэ, искусствэмкӀэ ыкӀи дизайнымкӀэ Дунэе фестивалэу «Адмирал-тейская игла» зыфилӀоу Санкт-Петербург щыкӀуагъэм текӀоныгъэ ащ кыщыдихыгъ. Мы илӀӀсым мӀлылфӀгъум Налщык щыкӀогъэ

зӀнӀэкӀокъоу «Стильный акцент» зыфилорэм а 1-рӀэ шӀуашӀэ зилӀэ диплом кыщыфагъӀшӀошагъ, чӀӀпыогъу мазэм я XVI-рӀэ Ду-нӀэе зӀнӀэкӀокъоу «Подийум-2023-м» хагъӀунӀфыкӀырэ чы-плӀэ кыщыдихыгъ. Джы модэм-кӀэ Дунэе Ассамблеем «Этно-мода» зыфилорэ лӀэныкӀомкӀэ текӀоныгъэ кыщыдихыгъ. Ащ ишӀуагъӀкӀэ «Новые лица в Мо-де» зыцӀӀэ каталогым илӀоф-шӀагъэхэр кыдӀхъащтых.

Мыщ фӀдӀэ зӀнӀэкӀокъухэм ахӀлӀӀжъыным мӀхъанэ ин зӀрӀ-ритырӀэр пшӀӀӀжъыем кы-тилуагъ, илӀофшӀагъэхэм джыри ахигъӀхъошт, ыпӀкӀӀэ лыкӀӀотӀшт. СурӀтхэр: МКЪТУ-р.

ЗӀнӀэкӀокъум икӀӀӀух

АР-м экономикӀэ хӀӀхъоны-гъӀмрӀэ сатыумрӀкӀэ иминистрӀэу ШӀӀуджӀн Заур, МыекӀопэ кӀэ-ралыгъо технологическэ уни-верситетым инновационнӀэ хӀ-хъоныгъӀмкӀэ ыкӀи научнӀэ ӀофшӀӀӀнымкӀэ ипроректорӀэу, инновациехэм ӀӀпылӀгъу афӀ-хъурӀэ шӀолъыр Фондым ипӀащӀэ Татьяна Овсянниковар, пред-принимательхэм ӀӀпылӀгъу зы-щарагъӀгъотырӀэ гупчӀэу «Мой бизнес» зыфилорэм ипӀащӀэ КӀыкӀ Артур, апшӀэрэ еджапӀӀӀмэ ялӀыкӀӀохэр, респу-бликэм ипрӀепринимательхэр, ныбжьыкӀэхэр Ӏофтхъабзэм хӀ-лӀӀжъагъэх.

АР-м и ЛӀышхъэу КъумпӀыл Мурат ыцӀӀкӀӀэ АР-м имини-стрӀэхэм я КабинетрӀэ «Науч-нӀэ-техническэ лӀэныкӀомкӀэ прӀеприятие цыкӀӀухэм ӀӀпылӀгъу ягъӀгъотыгъӀнымкӀэ Фондыр» зыфилорэ федеральнӀэ кӀэ-ралыгъо гъӀлорышӀӀӀмрӀэ зӀзӀ-гъыныгъэу зӀдашӀыгъэм ишӀуа-гъӀкӀэ 2023-рӀэ илӀӀсым щылӀэ мазэм и 23-м МыекӀопэ кӀэ-ралыгъо технологическэ уни-верситетым Фондым ишӀолъыр кыутамӀэ кыщыцӀуахыгъагъ.

2023-рӀэ илӀӀсым жъоныгъуа-кӀӀэм и 5-м научнӀэ-инноваци-оннӀэ проектӀэу «Умник-2023» зыфилорэм хӀлажъэ зышӀоигъо-хэм ятхыпхэр кырахыплӀӀхэу аублӀагъагъ. МыекӀопэ кӀэ-ралыгъо технологическэ уни-верситетым шӀӀӀныгъэм епхыгъэ я

ПроектыкӀэхэм ӀӀпылӀгъу афӀхъугъӀнымкӀэ зӀнӀэкӀокъоу «Умник-2023» зыфилорэм икӀӀӀух прӀепринимательхэм ӀӀпылӀгъу зыщара-гъӀгъотырӀэ гупчӀэу «Мой бизнес» зыфилорэм тыгъуасӀэ щыкӀуагъ.

XI-рӀэ фестивалэу «NAUKA 0+» зыфилӀоу щыкӀуагъэм финалны-кӀом ихъагъэхэр кыщыльӀэ-гуагъэх. ЗӀкӀӀмкӀи инноваци-оннӀэ проект 45-рӀэ зӀнӀэкӀокъум кырахыплӀӀагъагъ, ахэм ащыщӀэу 37-р пхырыкӀыгъагъ. Финалым проект 23-рӀэ ихъагъ. ТекӀоныгъэ

кыдӀзыхырэм сомӀ мин 500 фагъӀшӀошӀшт.

ЗӀнӀэкӀокъум илӀӀс 18-м кыщегъӀжъагъэу 30-м нӀс зы-ныбжьыхэр хӀлӀӀжъӀнхӀэ амал ялагъ. Ахэм янахыбӀэр Мые-кӀопэ кӀэралыгъо технологиче-скэ университетым ыкӀи Адыгэ

кӀэралыгъо университетым ястудентхы. Ӏофтхъабзэм ипӀэ-блӀэ зӀнӀэкӀокъум иӀкспертхэм ыкӀи хӀлӀӀжъӀэр ныбжьыкӀӀэхэм щытхъу тхыльхэр, сертификат-хэр афагъӀшӀошагъэх.

ШӀолъырым иӀкономикӀэ хӀ-хъоныгъэхэр егъӀшӀыгъӀнхэм-кӀӀэ шӀӀӀныгъӀӀжъэ ныбжьыкӀӀэхэр кыыхӀгъӀщыгъӀнхэр, ахэм япро-ектхэр щыӀӀныгъэм щыпхы-рыщыгъӀнхэр, ащкӀӀэ амалышӀу-хэр аратынхэр, ныбжьыкӀӀэхэм яшӀӀӀныгъӀэхэм ахагъӀхъоныр, инновационнӀэ прӀеприятие цы-кӀӀухэм ӀӀпылӀгъу афӀхъунхэр ары зӀхӀащӀахэм пшӀӀӀрылӀ шӀхъӀӀӀу зыфагъӀуцужырӀэр.

— ТиньбжыкӀӀэ чанхэм ягу-хӀӀӀхэр кыралотыкӀынымкӀӀэ, япроектхэр щыӀӀныгъэм щы-пхыращынхэм фӀшӀӀ ахъӀӀэ ӀӀ-пылӀгъу ягъӀгъотыгъӀнымкӀӀэ мы зӀнӀэкӀокъум мӀхъанэ ин иӀ. ӀофшӀӀӀнӀэу кырахыплӀагъӀэхэм янахыбӀэр «Биотехнологии» зыфилорэм епхыгъӀӀх, джащ фӀдӀӀу IT-технологиехэм афӀ-гъӀхыгъгъэ проектхэр кӀӀзыгъӀ-хъазырыгъэхэри ахӀӀых. Уцу-гъуитӀӀмӀэ текӀоныгъэ кыщыдӀӀ-зыыхыгъэхэр ары непӀэ зыкӀӀзы-гъӀӀӀгъӀоштхэр. НепӀэ коммер-цией елытыгъэу япроектхэр кыралотыкӀыщтых, презента-цийхэр кыагъӀӀӀгъӀошттых. Мы-гъӀэ апӀӀӀӀу мы зӀнӀэкӀокъур зӀхӀӀӀӀӀӀ, ау кӀӀкӀӀӀӀэ илӀӀӀсхэм лӀыдгъӀӀӀӀӀнӀэу, ахъӀӀэ ӀӀпылӀ-гъоу пылӀми хӀдгъӀӀхъонӀэу тӀ-гъуӀӀ, — **кыӀуагъ ШӀӀуджӀн Заур.**

ИлӀӀсым ыкӀӀэ нӀс текӀоныгъэ зыфагъӀшӀошагъэр кӀӀӀнӀӀӀшт.

НӀкӀубгъор зыгъэхъазырыгъэр ДЕЛӀКӀО Анет.

КІэлэцЫкІу литературэм ихэжьоныгъ

Адыгэ къралыгъо университетым и Научнэ тхылъеджаплэ кІэлэцЫкІу литературнэ произведениехэмкІэ Дунэе зэнэжьокъоу Жэнэ Къырымызэ ыцІэкІэ зэхашагъэм иапэрэ чэзыу щатекІуагъэхэу, зитхылъ кыдэжьыгъэхэм ялъэтегъэуцэ шкәлогум и 14-м щыкІуагъ. Іофтхьабзэм икІэщакІуагъ Адыгэ къралыгъо университетыр.

А. Лаутеншлегер

Зэнэжьокъум мурадэу илагъэр: зэчый зыхэлъ авторхэу кІэлэцЫкІу литературэм ыльэныжьыгъэхэмкІэ Іоф зышІэхэрэр кыжыгъэхэу, ятворчествэ зэлягъэшІэгъэныр, кІэлэцЫкІу литературэм хахъо фэшыгъэныр, кІэлэцЫкІуагъэр лъэпкъ культурэм ыкІи лъэпкъым игушъхьэлэжъыгъэ афэгъэнэлосэгъэнхэр ары.

Дунэе зэнэжьокъум иапэрэ зэхэщэгъу 2022-рэ илъэсым «ЦыкІужъый» («Малыш») ыцІэу кІуагъэ, ар анахъэу зытегъэпсыхьэгъагъэр илъэси 3 — 5 зыныбжъ сабийхэм бзэ гурылогъошІукІэ афэтхэгъэныр ары.

ОсэшІ купым мы уахътэм ІофшІэгъэ 623-рэ кыІулауагъ, ахэр ІэкІыб къралыгъуи 5-м ыкІи Урысыем ишъолъыр 35-м яавторых.

КІэухым нэсыгъэхэр нэбгыри 9-м япроизведениехэр ары; ІофшІэгъэ 13-р хэушъхьафыкІыгъэ шІухьафтынхэмкІэ хагъэунэфыкІыгъ.

Іофтхьабзэм хэлэжъэнхэ зыльэкІыштыгъэхэр илъэс 18 зыныбжъхэу, ыпэкІэ зыкІи кыяхамыутыгъэ произведениехэм яавторхэр ары. Зэнэжьокъум пылъ шапхъэм елытыгъэу ахъщэ шІухьафтынхэм имызакъоу,

Адыгэ къралыгъо университетым ахэм япроизведениехэр лъэныжьохэу «Проза и поэзия» адыгабзэкІэ ыкІи урысыбзэкІэ, лъэныжьохэу «Переводы» щатекІуагъэхэм ыкІи «Иллюстрации» зыфилорэмкІэ тхылъыкІэхэр агъэкІэрэкІэнхэу фитыныгъэ аратыгъ.

2022-рэ илъэсым щыІэгъэ литературнэ зэнэжьокъум икІэуагъ зэфэхьысыжъхэмкІэ, Адыгэ къралыгъо университетым тхылъы 5 кІэлэцЫкІуагъэм апае кыжыдэжьыгъэхэм, ахэмкІэ лъэтегъэуцор ашыгъ.

Апэрэ: «Нарисованное письмо».

мо». КІэлэцЫкІу усэхэр дэтых. Авторыр Жэнэ Къырымыз, зэдэжьыгъэхэр — Р. Заславскэр; сурэтышыр — Екатерина Несветайло.

ЯтІонэрэ: «Адыгэ хабзэ» цыкІуагъэм апаекІэ. Сурэтышыр — ТІэшъу Мэзагъу («Иллюстрации» зыфилорэ лъэныжьомкІэ щатекІуагъ. Авторхэр (адыгабзэкІэ) Унэрэжъо Рай, Татьяна Лунная-Ким (урысыбзэкІэ).

Яцэнэрэ: «Осмэн дунаир зэрегъашІэ» («Осмэн познает мир») — усэ куп зэхэт; авторыр — Унэрэжъо Фатим (щыІэгъэ), лъэныжьохэу «Проза и поэзия» зыфилорэмкІэ, адыгабзэкІэ щатекІуагъ), сурэтышыр — Дэр Арыдж, сурэтымкІэ я III-рэ чыІпэр кыратыгъ).

ЯплІэнэрэ: «Сказка о солёном лучике». Авторыр — Насиба Кипке (лъэныжьохэу «Проза и поэзия» зыфилорэм урысыбзэкІэ текІоньгъэр кыжыдэжьыгъ; сурэтышыр — Валерия Зима (хэушъхьафыкІыгъэ шІухьафтынхэр фагъэшъошагъ).

Ятфэнэрэ: «Зэныбджэгъухэр. Зэгъогъогухэр». («Друзья попутчики». Зытхыгъэр — Сихъу СултІан (лъэныжьохэу «Проза и поэзия» зыфилорэмкІэ адыгабзэкІэ) я II-рэ чыІпэр кыжыгъэ, лъэныжьохэу «Переводы» щатекІуагъ; сурэтышыр — Бэгъушъэ Диана АКЪУ-м ия 3-рэ курс истудентк).

Лъэтегъэуцор хэлэжъагъэх

тхылъхэм яавторхэр, сурэтышыр зышъыгъэхэр, осэшІ купым ыкІи Дунэе литературнэ зэнэжьокъум кІэлэцЫкІу произведениехэмкІэ изэхэщэкІо комитет хэтхэр, Адыгэ къралыгъо университетым икІэлэегъаджэхэр, Адыгэ республикэ гимназиэм икІэлэеджакІохэр, икІэлэегъаджэхэр.

Литературнэ зэнэжьокъоу ыкІи мэфэкІ инэу Жэнэ Къырымызэ ыцІэкІэ зэхашагъэм усаком ыкІоу, Адыгэ къралыгъо университетым ишІэныгъэлэжъэу, егъаджакІоу Жэнэ Заур хэлэжъагъ. КІэлэцЫкІуагъэр мы дунаишхор къэзыгъэфабэу, къэзыгъэшІоу зэрэщытыр, ахэм апае — плуныгъэ-гъэсэнныгъэ Іофышхор зэшІуиэхэу литературнэ зэнэжьокъур зэрэгъэпсыгъагъэр, Іофышхо авторхэми, ахэм аделэгъэ пстэуми зэрашІагъэр кыІуагъ, тапэкІи хагъахъозэ лъыкІотэнхэу къафэлылауагъ.

2022-мкІэ илъэс творческэ ІофшІагъэр щызэфэхьысыжъыгъ тхылъхэм ялъэтегъэуцэ. Ар фэбагъэрэ Іушыгъэрэ хэлъэу зэришагъ мы проект иным икІэщакІоу КІурашынэ Лейлэ. Тхылъ пэпчъ зыфэдэр, кыІуатэрэр, кІэлэцЫкІуагъэр зэрэшІушІэщытыр зырызэу кыІотагъ, джащ фэдэу адыгэ ыкІи урыс авторхэми ядэгъугъэ-лъэшыгъэ, творческэ кІочІэ гъэшІэгъон зэрэхэлъыр кІэгъэ-тхыгъ. Тхылъхэр яинагъэкІэ зэфэдэх, кІышъо пкые пкІырапкІынэх, кыІуатэрэр кыригъэкъужъэу, нэм кыІыгъэуцэу сурэтхэмкІэ зэрэгъэкІэрэкІагъэхэр кыІэгъэлъагъэхэу кыІотагъ. Авторхэм ыкІи сурэтышІхэм яхъупхъэгъэ-Іушыгъэ, гуетыныгъэу творчествэм фыряІэм тхылъхэр кызэражъагъэхэр кыІуагъ. Адыгеим икІэлэцЫкІу литературнэ джы ахэмкІэ дунаим щарагъэшІэн мурад яІ. «Гъогу мафІ!» афэтэІо.

МАМЫРЫКЪО
Нуриет.

Лъэпкъ пшъэрылъыр — литературэм иамалкІэ

(ИкІэуагъ).

Дэрбэ Тимур А. Пушкиным иІофшІагъэу «Руслан и Людмила» зыфилорэр адыгабзэкІэ зэридэжьыгъ.

«Пушкиным фэдэ тхэкІошхом ипроизведение зэдэжьыгъэхэр пшъэдэжьыгъэхэр зэрэщытыр кыІугурыІозэ сыфэжъагъ. Сэ

зэсыдзэкІыгъэр пычыгъу, апэрэ оредыр ары. Уахътэу къагъэнэфагъэмкІэ ащ нахъыбэ зэдэжьыгъэхэр щытыгъэп. Джы къэнагъэм сыдэлажъэ. КъыныІоми, шыпкъэр плыштмэ, сэ ащ гуахъо хэжъотагъ, сигъатхэу Іоф дэсІагъ», — зэдэжьыгъэхэр зэрэдэлэжъэгъэ шыкІлэр кыт-

филолаг зэдэжьыгъэхэр апэрэ чыІпэр зэнэжьокъум кыжыдэжьыгъэхэр Дэрбэ Тимур.

Мы лъэныжьомкІэ, зэдэжьыгъэхэр, я 2-рэ чыІпэр журналистэу, ари АР-м илъэпкъ гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иІофшІау Анцокъо Иринэрэ Къэбэртэе-

Бэлыкар Республикэм щыцэу Анфиса Фировамрэ афагъэшъошагъ. Ахэм Р.Киплинг ипроизведениеу «Маугли» зыфилорэр адыгабзэкІэ ыкІи къэбэртэябзэкІэ зэрэдэжьыгъ. Я 3-рэ чыІпэр филологие шІэныгъэхэмкІэ кандидатэу Матыйж Аминэт кыІэжъыгъ. Кошбэе Пшыфагъэ иІофшІагъэу «Ныбджэгъу шыпкъэр» ащ урысыбзэм рилъхьагъ.

Я 3-рэ лъэныжьохэр — «Сурэтышъ». МыщкІэ искусствэхэмкІэ колледжэу Тхьабысымэ Умарэ ыцІэ зыхъырэм иеджакІоу Лейла Мусаевар апэрэ хъугъэ. Евгений Шварц ипшысэ епхыгъэ сурэт ащ ышІыгъ. Тыркуем щыц Къудайкы Софийт ытхыгъэ пшысэу «Маленький ПыхъыцЫкІу» зыфилорэм зэнэжьокъум чыІпэ шимыуытыгъэми, ащ фишъыжъыгъэ сурэтхэм я 2-рэ чыІпэр ахыгъ. АКЪУ-м щеджэрэ Анфиса Несветайло я 3-рэ хъугъэ. ХагъэунэфыкІырэ чыІпэхэр зэрэтыгъэхэм афэшъафэу зиІофшІагъэхэр кыяхагъэщыгъэхэр нэбгырихэм джащ фэдэу шІухьафтынхэр аратыгъэх.

Зэнэжьокъур зэрэжъагъэм зэхэщакІохэр рыразэх. Къэлогъэн фае, мыщ фэдэ литературнэ Іофтхьабзэ регъэкІокІыгъэхэр зигукъэкІыр театральнэ продюсерэу, зэнэжьокъум иосэшІ куп итхьаматэу КІурашынэ Лейл ары. АдыгабзэкІэ, къэбэртэябзэкІэ, урысыбзэкІэ кІэлэцЫкІуагъэм апае тхэхэрэр, сурэтышъ зышыхэрэр кыжыгъэщыгъэхэр, литературэм иамалкІэ лъэпкъыбзэм, хабзэм, культурэм, творчествэм сабийхэр къафэщэгъэнхэр ащ ипшъэрылъ. Ащ игъэцэкІэн тапэкІи лъагъэкІотэщ, арышъ, хэлэжъэ зышІоигъохэу, ау мыгъэ игъо имыфагъэхэм къэкІорэ илъэсым ащ фэдэ амал яІэщт.

БЖЫХЪЭКЪО Бэл.

БЖЫХЪЭКЪО Бэл.

Уахътэм ыпэ ишъызэ...

Философии шэныгэм зыналэ зыкли тезымыдзэгъэ цыфхэмклэ зымы кыгурымылорэ пкыгъохэм ягуу зышлэу, шылэныгэм шамыгъэфедэрэ гуцылэхэмклэ къэзылуатэу ары зэрэащыурэр. Арэушлэу ар зэрэащымытым щэч хэлъап. Философием итарихъ ухаплэмэ, ар псынклэу кыбгүрэлэ. Гуцылэм пае, Джордано Бруно тыгу къэдгъэкыжымэ, ифилософии еплыклэхэм апае машом зэрэпадзагъэр, ау игупшысэмэ зэрэтемыкыгъэр нэгум кыкылуоужы. Польскэ академикэу Николай Коперник, дунаим игелиоцентричнэ системэ зыгъэпсыгъэр, илэгъу кызысыр ары нылэп илофшлэгъэу «Об обращении небесных сфер» (1543-рэ илээс) зыфилорэр кызыхиутыгъэр. Ар католическэ чылысым 1616-рэ илээсым кыщегъэжыгъэу 1828-м нэс аригъэгъэфедэгъап.

Инквизицие хыкумыр зытырашыхъэ ужым Галилео Галилей кылогъэгъэ гуцылэхэр тарихым хэхагъэх: «Сыдэу пшыгъэми, ар къечэрэгъокы!» 1992-рэ илээсыр ары нылэп Римскэ папэу Иоанн инквизицием ихыкум ышлыгъэгъэ унашъоу Николай Коперник фэгъэжыгъэр хэуконыгъэу зылытагъэр, Галилео Галилей ишыпкъагъэ зыштагъэр.

Тиньыбжыкыгъэу кыщегъэжыгъэу зыныбджэгъухэмклэ тегупшысэщтыгъ, дунаим лыхужъ эпосэу «Нартхэр» езытыгъэ ижырэ лъэпкыым сыда еж ифилософхэр зыклимылэхэр? Ар кыдыгурылоштыгъап. Ау сыда имылэх? Тхыдэлуатэхэм, ашугхэм плэуж-плэужэу къэзыуцухъэщтыгъэхэ дунаим идэхэгъэ, цыфхэм язэфыштыклэ, ахэр дунаим зэрэхэшагъэхэр, ащ иналмэс-налкыутэ зэгъэфэгъэу кылотэжыштыгъ, пшыналэхэм ашагъэпытэжыштыгъэх. Адыгэ хабзэу, мытхыгъэ шапхъэу тилъэпкыклэ тилэр, ар зэхэзылхъагъэхэр философыгъэхэба? Ары, адыгэ лъэпкыым тхэклэ амал илагъап, ар кыздэхуыгъэр я XX-рэ ллэшлэгъур ары нылэп, ау философии шэныгъэр адыгэмэ яобшественнэ зэхашлэу щытыгъ.

Тарихъ шапхъэмклэ уеплымэ, тхыбзэр шылэ зыхуыгъэмрэ ащ кыкылэпкылоу шэныгъэ-ушэтэкло институты, ауужырэ, философиемрэ социологиемрэклэ отделы зыщызэхашагъэмрэ азыфагу кыдэфагъэ уахътэр зэхокыныгъэшхохэу космосым инагъэ фэдизэу плытэн плэклыштых. Тэ зэрэплытэрэмклэ, илээс щэкыклэ узэклэзбэжымэ мы отделы игъо шыпкъэу зэхашагъ. Тикъэралыгъо общественнэ-политическэ зэхокыныгъэшхохэр зыщыклохэрэ уахътэм тефагъ ащ икызылухын.

Идеологическэ морфемэхэр, гъэуцугъэ шапхъэхэр шагъэзыехэу зыщыхуыгъэгъэ лъэхъанэу ар щытыгъ. Социалистическэ

Гуманитар ушэтынхэмклэ Адыгэ республикэ институтэу Клерэщэ Тембот ыцлэ зыхырэ философиемрэ социологиемрэклэ иотдел зыщызэхашагъэр илээс 30 зэрэхуыгъэм ипэгъоклэу мы тхыгъэр «Адыгэ макъэм» кыфигъэхъазырыгъ тарихъ шэныгъэхэмклэ докторэу Ацумыжъ Казбек.

Институтым ихъарзынэщ.

обществэм ыкыуачлэ шэныгъэм кыпкырыклэу ары СССР-м кышыдагъэкырэ учебникхэм арытыгъэр. Сыда шэныгъэм кылоштыр?

Ащ елытыгъэу гум къэкыжы зэлашлэрэ гуцылэхэу Карл Маркс Фейрбах фитхыгъагъэр: «Философхэм шыклэ зэфэшъхъафхэмклэ дунаир зыфэдэр кылуатэщтыгъ, ау лоры зыте-тыр, ар зэпхъокыныр ары». Шыпкъэр плотмэ, К. Маркс а гуцылэхэм нэмыкл мэхъанэ ахилхъэщтыгъ, социалистическэ лъапсэ зилэ общественнэ строир ыгъэпытэныр, унэе лорхэр ыгъэклодынхэр ипшъэрылыгъ.

Урысыяклэм «гражданскэ обществэ» шагъэпсэу рагъэжыгъагъ, джа обществэу марксизм-ленинизмэм ыумысыштыгъэр. Ащ фэгъэхыгъэ К. Маркс мары ылогъагъэр: «Материализмэжым иеплыклэр «гражданскэ обществэу», материализмаклэм иеплыклэр цыф обществэу щыт».

Джащ фэдэ лорыгъо хылыгъэу кыуцухэрэм адэлэжъэн фэягъ институтым философиемрэ социологиемрэклэ иотделыклэ ипащэу Р.А. Хъанэхур. Институтым къэклоным ыпэклэ Хъанэху Руслан Адыгэ къэралыгъо клэлэгъэгъэ институтым и студентмэ философиер аригъэхыштыгъ. КъБКъУ-м тарихымклэ ифакультет, М.В. Ломоно-

совым ыцлэ зыхырэ МГУ-м философиемклэ ифакультет Хъанэхум кыуухыгъагъэх. Нэужым ЦК КПСС-м общественнэ шэныгъэхэмклэ и Академие щеджагъ, ащ философии шэныгъэхэмклэ кандидатскэр кызыушхумагъ, Москва егъэджен практикэр циклуыгъ. Къэплон хумэ, Хъанэху Руслан закъор ары ащ фэдэ лъэгаллэм теуцогъэ философэу Адыгеим къэзыгъэзэжыгъагъэр. Отделэу пащэ зыфашыгъэми ипшъэрылхэр тэрэзэу гъэнэфэгъэнхэм, Урысыем и субъектэу Адыгэ Республикэм иполитическэ лэшъхъэтетхэр зэрыгъозэщтхэ шэныгъэхэр къэугоиэгъэнхэм шэныгъэлэжыр фэхъазырыгъ. Р.А. Хъанэхум тыжын медалэу «Шэныгъэм илахъэу хышыхъагъэм фэшл» зыфилорэ Питирим Сорокиным ыцлэ зыхырэ кыфагъэшъошагъ, ар зыгъэнэфагъэр шэныгъэхэмклэ Урысые Академиер ары.

Апэрэ шэныгъэ тхыгъэу отделым кыдыгъэкыгъэм зэреджагъэхэр «Ныбжыклэхэм ясоциальнэ гумэклыгъохэр», ар 1993-рэ илээсым Мыекъуапэ кышыхаутыгъ. Статья 11-у тхылым кыдэхъагъэхэм яавтор нэбгырэ 14-р философых, тарихълэжыых, социологых, экономистых, политологых ыкли нэмыкых. Анахъэу ныбжыклэхэр зыгъэгумэклыхэрэр, лъэпкъ зэхашлэм зыкызырлэтырэр,

гумэклыгъохэр зэрэдэбгъэзыжышты шыклэхэр статьяхэм къащалотэгъагъ. Ыпэклэ хунылэкыштыхэр, ныбжыклэхэм къахуылэшхуштыхэр кыралотыкыгъагъэх.

Лъэпкъ зэфэшъафхэу Адыгэ Республикэм щыпсэхуэрэм яныдэлъфыбзэ зэрагъэшлэнымклэ зи пэрыоху афэхуштыгъап. Клэлэгъаджэу езыгъэджэщтхэм апшъэрэ еджаплэр кызырхуыгъэмклэ диплом илэн фэягъ, джа закъор ары шапхъэу афагъэнэфэщтыгъэр. Лъэпкъмэ зэклэмэ культурнэ гупчэхэр кызылуахыгъагъэх, ныбжыклэхэр зыхэлэжъэхэрэ фестивалхэм ахэр кырагъэблагъэхэу аублагъ, «Лъэпкъхэр бэ мэхуых — хэгъэгур зы» зыфилорэ девизыр ары ялэубытылагъэр.

Ащ фэдэ фестивалыр зэхэщэгъэныр апэдэдэ зыгу къэкыгъагъэр Адыгэ клэлэгъэгъэ колледжэу Андырхъое Хъусен ыцлэ зыхырэ и студентхэмрэ ипащэхэмрэ. Советскэ Союзым и Лыхужъхэу нэбгыриплл колледжым кычлитлупшыгъ. Ахэр: Андырхъое Хъусен, Ацумыжъ Айдэмыр, Бжыхъэкъо Кымчэрий, Нэхэе Даут. Социалистическэ лоршлэным и Лыхужъыцлэ кыфагъэшъошагъ И. К. Сединым, джащ фэдэу апэрэ адыгэ бзылфыгъэ-летчицэу Бэгъужэкъо Лелэ. Мы еджаплэр кыуухыгъэ зэлашлэрэ народнэ тхаклоу, УФ-м лоршлэнымклэ и

Лыхужъэу Мэщбэшлэ Исхъакъ. Лыхужымэ ямыжъосымнэ клэлэгъэгъэ колледжыр нэлэ кыгъэклараклэ.

Адыгэ Хасэмрэ къэзэкъэхэмрэ зэрэгъэныбджэгъу, зэгурэлэх, республикэм изыпкытыныгъэ фэлажъэх. Джащ фэдэ лорыгъошлхэр кыкылэпкылуагъэх отделэу зэхашагъэм ышлыгъэ апэрэ лъэбэкхуэхэм.

Урысым чыристан диныр зыштагъэр илээс 1000 зэрэхуыгъэм фэгъэхыгъэ мэфэкл лортыхабзэхэу игъэклотыгъэу хэгъэунафыкыхэрэм къагъэлэгуагъ къэралыгъомрэ чылысымрэ язэпэуцужыныгъэ ыклэм зэрэфэклэуагъэр. лорыгуагъэхэм, шэныгъэмрэ динымрэ ыкли гуманизмэмрэ зэрэзэфыштыгъэмрэ зэрэзэклэуаплэхэрэмрэ шыклэ шъхаф кыфэгъотыгъэн фэягъ. Экологиюм, демографиюм ыкли нэмыкл гумэклыгъошхохэу я XX-рэ ллэшлэгъум ыклэхэм зэутэкыгъэхэм цыфлэпкыым инеушрэ мафэ зыфэдэщтым иупчлэ къагъэуцугъагъ.

Философиемрэ социологиемрэклэ отделым а зэхокыныгъэхэм аналэ атыридзагъ ыкли тхыгъэу «Шэныгъэр, диныр, гуманизмэр» зыфилорэр 1995-рэ илээсым Мыекъуапэ кышыдыгъэкыгъ.

Тхылым пшъэрылэу илагъэр зэхокыныгъэхэр кыдалыгъэтэхэзэ шэныгъэмрэ динымрэ дунаим чыплэу шаубытырэр аушэтыныр ары. Автор купым, тэ тызэрэплырэмклэ, а пшъэрылыр ыгъэцэклагъ.

А зыгуыгу къэсшыгъэ тхылым лыпыдзагъэ хуыгъэ Р.А. Хъанэхумрэ О. М. Цветковамрэ зэгъусэхэу агъэхъазырыгъэ монографиюу «Адыгэ Республикэр: социальнэ-демографическэ портрет» зыфилорэ 2010-рэ илээсым кыыхаутыгъэр. Къэралыгъо статистикэр агъэфедэзэ апэрэу УФ-м и субъект изытет ащ кыщагъэлэгуагъ.

УФ-м и субъектыклэ — Адыгэ Республикэр ылтэ зыщытеуцорэ уахътэр ары отделы псыхагъэ зыхуштыгъэр. Шолырыклэм Конституцие ищыклагъа? А улчлэм бэ ыгъэгумэклыштыгъэр. Ащ фэшл социальнэ гумэклыгъоу кыуцугъэр дэгъэзыжыгъэным лор дэлшлэнэу щытыгъ. Ушэтынхэм къагъэлэгуагъэхэр зэжагъэхэм нахышлоу кычлэкыгъ. Республикэм Конституциер зыкыштыкыгъагъэр зэрэкъэралыгъор кыгъэнэфэн закъоу арэп, Закон Шъхаалэм иштэн кыгъэлэгуагъоштыгъ Урысыем субъектыклэр готэу демократическэ федеративнэ гъэпсыным зэрэхэлэжъэщтыр, цыфымрэ гражданымрэ яфитыныгъэхэр ащкы зэригъэпытэщтхэр. Джа зэхашлэр ары депутатхэм амакъ ащ зыкыфатыгъэр, ар зыхуыгъэр АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм изичэзыу сессиеу гъэтхалэм и 10-м 1995-рэ илээсым зэхашагъагъэр ары.

Философиемрэ социологиём-рэклэ отделым анахь мэханэ-шхо зилэ тхылъу кыдыгэкы-гэхэм ащыц «Адыгэмэ якуль-турэ идунай» (Эволюциём игумэкыгэхэр ыкли зэрэпсауу изытет) зыфилорэ моногра-фииэ зэхэтхэу 2002-рэ илэсым агэхэазырыгэр. Зэхэзгэуцау-гэр ыкли научнэ редакторэу тхылъым илэр Хьанэху Рус-лян ары.

Кыхэгэщыгэн фае, совет-скэ лэххэным ыуж мы зигугуу кээсшыгэмэ афэхьафхэу тхылъ зауэ кыдагэкыгыаг, ахэр Темыр Кавказым щыпсэу-рэ лэпкэмэ кыарыклорэм ыгэ-гумэкырэ шэныгэе общест-венностым шогэшлэгьоныгэх.

Ащ фэдэ апэрэ тхыгэу эн-циклопедическэу хэутыгэе хуугэр «Адыгэмэ ячлыгу» зы-филоу 1996-рэ илэсым кы-дагэкыгэр ары, зыгэхэазы-рыгэр профессорэу, акаде-микэу А. Шэуджэныр. Редак-торым фэхьафхэу авторскэ купным хэхьагэх Г. А. Галки-ныр, Н. Е. Алешиныр, А. А. Кушур, Б. Е. Шэуджэныр.

АР-м и Лышхэуу щытыгэе Тхьакушынэ Аслэан гуцылапэу тхылъым фишлыгэм кызэрэ-щылауагэмкля, мы тхылъым игерой шхьалэр Шлэжыр ары. Ащ фэдэ социальнэ шылакэм уасэ кыфишлызэ урыс тхэкло-шхоу Валентин Распутиным кыхыгэхэщытыг: «Лэпкыыр цыф пчягэу зэрэхуэрэр арэп шызыгэлэрэр, ащ шлэжыу илэр ары нахь. Шлэжыр — гушхэе зэхашлэу шыт, джырэклэ шылэ лэужым лыгэкляуатэу, чыгу гупсэмкля пшэдэклыжэ зыхы-рэ закэу. Цыфым шлэжыу илэм фэдиз шылэныгэу блэкыгэри тапэкля шылэри».

Авторм ялофшлагэе фэгэ-хыгы пачыхэм илэххэанэу Кавказ заом лыр зыцагэхэа-гэм. Кыхэгэщыгэн фае чыплэшхо а гумэкыгэом тхы-лым зэрэщыбытырэр (нэклуб-гуи 120-м еху). Тэ кыхэд-гэщырэр адыгэхэр мытхыгэе хабзэу ялэм — Адыгэ хабзэм зыкли текыгэхэп. Ахэм яхэ-кужэ кыагынаг, ау кэнагэхэ зытемыкляуагэхэу.

2004-рэ илэсым ащ Иоф дашлэжыг, нэклубго 1000-м еху зыдэт тхылъыр кыдагэ-кыжыг.

РАН-м иакадемикэу, мэку-мэщ шлэныгэхэмкля докторэу, профессорэу Шэуджэн Асхьад «Адыгэхэр» зыфилорэ тхылъыр 2022-рэ илэсым кыдыгэ-кыжыг, ар томитлу мэху, нэклуб-го 1620-рэ инаг. Докумен-тальнэ лыпсэ зилэ тхыгэм тарихь гьогоу адыгэхэм кы-а-кыгэр, ахэр зэрэкошыгэхэр, хэхьоныгэу ашыгэхэр, кы-ралыгэо гьэпсыклэм кызэрэ-фэклауагэхэр кыщылауатэ.

Джыри зы тхылъ мэханэ-шхо илэу 2006-рэ илэсым Москва кышчыдагэкыг, ащ ыцлэр «Адыгэ (черкес) энци-клопедия» (редактор шхьалэу илэр М.А. Кьумафэр). Кавказ ианых ижырэ адыгэ лэп-кыым ар кытегушылэ. Адыгэ-хэр кавказ лэпкэхэм пчя-гэмкля анахыбэхэу ыкли анахыжхэу зэрэщытыгэхэр цыфмэ зэхьабгэщыкыныр псынклагэп. А пшэрылыр тхылъым дэгьоу ыгэцэклагэ.

А сатырым хэуцауаг шлэны-гэе тхылъу «Султан Хьан-Джэрий: ихэшыпыкыгэе Иоф-шлагэхэр ыкли документхэр» зыфилорэр. Адыгэмэ ялыклоу, политическэ Иофшлэклошхоу щытыгэе Хьан-Джэрые кы-

зыхуугэр илэс 200 зыш-хуэрэм ехуылэу тхылъыр кы-дэкыг, зыгэхэазырыгэр тарихь шлэныгэхэмкля канди-датэу Гьубжэеко Марат.

Мы энциклопедическэ тхылъ-мэ ямэханэ тымыгэцлыклоу кэятлон: «Адыгэмэ якультуре идунай» зыфилорэ монографи-ер философскэ гупшысэу хэ-лымкля, адыгэ лэпкыым ду-наим чыплэу шуубытрэр зэ-рэзэфэхьысыжыгэмкля зэ-клэмэ апшэе хуугэ. Ащ фэ-дэу зигугуу кэпшылын плэкы-штыр я ХХ-рэ лэшлэгум ия 60-рэ илэхсхэм зэлэшлэрэ шлэныгэлэжыу Хьадэгэлэ Аскэр адыгэмэ ялыхуужэ эпосэу «Нартхэр» зыфилоу томибл хуэрэр дунаим зэрэ-ритыгэр ары.

«Адыгэмэ якультуре идунай» зыфилорэ Иофшлагэм лэпкыым иклэн ибаиныгэе, ижэрыло на-роднэ творчествэ зыкыныгэе хэлэу, философскэу кэатыгэе хуугэ. Ащ зилахышхо хэлпыр тхылъым инаучнэ редакторэу, философии шлэныгэхэмкля докторэу, профессорэу Р. А. Хьанэхуэр ары.

Шлэныгэлэжэ-кавказовед купышхо тхылъым дэлэжыаг. Мыщ статья 49-у кыдэхьагэр шлэныгэлэжэ 57-мэ атхыг, ахэр Кавказ ишэолпырхэм, Урысыем ыкли лэкыб хэгэу-хэм ашышхы. Адыгэмэ якуль-турэ ыкли ягушхэе-баиныгэе ялэтегэуцоу, апкэу хуугэ мы тхылъыр. Автор зэфэхь-хэафыбэ дэлэжыагэми, зы нэбгырэм ытхыгэм фэдэу ащ зыкыныгэе хэл, ар Хьанэху Руслян тхылъым чанэу Иоф зэрэдишлагэм кыкляпыкляуаг. Философии еклялакля илэу, адыгэмэ ядунай арэуцтэу кы-зэрагэлэжыуагэр апэрэ: уахьтэр, тыкэзыуцухэрэ ду-наир, дунээзэхэлпыклер, ащ игьэпсыкля ыкли нэмыкхэр философии гупшысэ ялэу кэаты-гэх. Лыхуужэ эпосэу «Нарт-хэр» зыфилорэм философскэ еклялакля кыфагыотыг, ау ащ изакьоп.

Ушэтэкля Иофшлэнэу филосо-фииемрэ социологиёмрэклэ от-делым ышлэрэм изэфэхьысы-жыуу пльытэмэ хушут Хьанэху Руслян имонографииеу «Адыгэ (черкес) философийер ыкли культуэрэ» зыфилоу 2022-рэ илэсым кыдыгэкыгэр, от-делыр зышлэр илэс 30 зэрэ-хуэрэм ехуылэу тхылъыр агэхэазырыг.

Философскэ, культурологи-ческэ, этнологическэ, антропо-логическэ цлэ зэфэхьафхэу, мэханэ кызырыкхэу тхыгэе 300 фэдиз тхылъым дэт. Автор 50-мэ ялофшлэгэе 60 мыщ шы-зэггээзфаг. Непэрэ мафэм нэс адыгэ (черкес) дунаим ащ фэдэ ушэтын Иофшлагэе илагэп. Философскэ ыкли культуэрнэ клэнэу адыгэхэр зырыгушхэхэмэ хушутхэр тхылъым кышчызу-тыгэх. Гуманитар ушэтынхэм-кля Адыгэ республикэ институ-тыр зыдэлэжыгэе Иофшлэгэ-шхэхэм «Адыгэ (черкес) фило-софийер ыкли культуэрэ» зы-филорэ тхылъыр ащыц зэрэ-хушутым сэтч хэлэп. Филосо-фииемрэ социологиёмрэклэ от-делэу институтым шылажэ-рэр уахьтэм зэрэдэбакьорэр, ары паклош, ащ ыпэ ишыизэ ушэтын Иофхэр шытхэу хэ-лэу зэрэзэшуйхыхэрэр джаш фэдэ Иофшлэгэшхоу ялэхэм кыагэлэагэ.

АЦУМЫЖЭ Казбек.
Тарихь шлэныгэхэмкля доктор.

Ныдэльфыбзэр игьуаз

«Шлэныгэхэмкля Адыгеим изаслуженнэ Иофыш!» — мыщ фэдэ цлэ лэпкэм изехьакохэм ясатырэ шыц хуугэе фило-логие шлэныгэхэмкля докто-рэу, гуманитар ушэтынхэмкля Адыгэ республикэ институтэу Кларэцэ Тембот ыцлэ зыхы-рэм бзэмкля иотдел ипашэу Анцокьо Сурэт.

Бгэхалхыэр Адыгеим и Лы-шхэу Кьумпыл Мурат ащ кырытыжыг. Шлэныгэмрэ гьэсэнэгэмрэ япхыгэу зылэ-жыгэе илэс 35-м тын лэпкэр изэфэхьысыжэ хуугэ.

«Бгэхалхыэу кысфэгэшшо-шагэр лэшэу сэгэлэплэ. О ушчышмэ укьалэпэу, Иофэу пшлэрэм уасэ кызыфашыкля, ар зэггэлэпшэу шылэп. Ащ укьелэты, Иофэу пшлэрэм хэбгэхэонэу, уапэкля улыкьотэнэу укьегэхьопсы», — **ело Анцокьо Сурэт.**

Клэзеггэдженыр инапэрэ сэнэхьат

Шылэныгэр гьэшлэгьоны, умгьогупэ уздишэцтыр кэшлэ-гьуай. Анцокьо Сурэт ышхыкля ар ыушэтыг. Джыри пшэшэе ныбжыкляу Иофшлэн зеублэм, бзэшлэныгэлэжыу непэрэ ма-фэм кьеклоплэнэу зыкли ыгу кыклягэп. Ау шылэныгэм игьорыгэу ащ кырышэллагэ. Еджэным, шлэныгэклэхэм ар зэрафэцагэр джыри цыкылузэ кыхэхыг. Еджаплэм клонэу зырыкласэм нахь хэмылэу илэ-ситф ыныбжыу Аскэлэе гурыт еджаплэм члагьахэ. Классий ужым Андыхьое Хьусен ыцлэ зыхырэ клэзеггэджэ училищым сэнэхьат шызереггэготы ыкли 1988-рэ илэсым Иофшлэн гьогу регажэ. Апэрэ илэхсхэм клэ-лэпэу мэлэжэ, Аскэлэе еджа-плэми илэхсрэ Иоф шышлэнэу игьо ефэ, нэужым Мыекьуапэ игурыт еджаплэу N 20-м ублэлэ классхэр илэхсиблырэ шыре-ггэджэ. Ащ даклоу ежыым ишлэныгэхэми ахэгьахэ, адыгэ филологиемкля апшэрэ гьэсэн-гэе зэреггэгьотыжы. Ар кэ-зыушыхатырэ тхылъыр кызы-лэкляхэм, Сурэт адыгабзэм зыкыфиггэзэнэу хуугэ. 1997-рэ илэсым ублэлэ классхэр

етупшыхэш, урыс клэпэеджа-кляхэм адыгабзэр аригьашлэу регажэ.

— Еджаплэм идиректор «адыгабзэмкля ебгэджагэхэмэ, Сурэт» зелом, апэм сшлэш ху-гэп, ау сшлогэшлэгьонэу сезэ-гыг. Апэрэм кысфэгэжыагэу я 9-рэ классым нэс сабыхэр кысфэгэзэфэгэх. Джауцтэу сыхьат тырытлу сшлэу урыс клэ-цыкылухэр тиньдэлфьыбзэ фез-ггэджагэх. Пстэумкли еджаплэм, гьэсэнэггэм илэс 20-м нахы-бэрэ сафэлэжыаг. Институтым сыкыизэкляжым ыужы илэс зауларэ клэзеггэджэ Иофшлэныр дэзгэцакляштыг. Ау кыхэзгэ-шчы сшлэишэу, джа илэс пчя-гэу клэзеггэджэу сызэрэлэ-жыагэм лэшэу ишлэагэе кы-сэкыг ушэтын гьогум сызыте-хэм. Грамматикэм илэныкыуа-бэмэ гу алыстагэу шытыг, еггэджэнымкля лэклякыгэе хуухэрэу сшлэгьугэ, — **кыхе-гэщы Анцокьо Сурэт.**

Игьогупэ шлэныгэм феггэзэ

Анцокьо Сурэт шлэныгэм (наукэм) зысфиггэзагэр 2006-рэ илэсыр ары. Гуманитар ушэтынхэмкля республикэ инсти-тутым бзэмкля иотдел ар Иохэ. Ащ кышыублагэу, илэс 17-м кыкляцл, шлэныгэлэжыым бзэм-кля отделым ипашэ нэсырэ гьогу кыкылу. А уахьтэм кыкляцл АКЪУ-м иаспирантурэ кыуыг, филологие шлэныгэхэмкля кан-дидатыцлэр кыггэшпыпкэ-жыг, 2018-м докторыцлэр кыплэжыг.

— Институтым сыкыизэкляом бзэмкля отделым ипэцагэр Тхьаркьохэу Юныс. Ащ дахэу, игьорыгэу, кысфэсакьэе, кысфилуатэеу сшлэшлэн сшхи-цагэ. «Непэ зы гуцылэ нахь мыхьуми, едж, пшхэе кыхы-эрэр тхы, ары кыпшхыапэжы-штыри кэпшэжыштыри» кы-сшлэштыг. Етланэ, кандидат-скэмкля, Иоф зыдэсшлэцт лэны-кьор кыхэхынымкля ишлогэ-шхо кысиггэкыг. Джащ фэдэу тлэку-тлэку, цыкылу-цыкылу езгэжыагэе хуугэу джырэ нэс сшхэт, — **ело Сурэт.**

Непэ Сурэт бзэшлэныгэлэжэ-

хэм азыфагу чыплэ ин шызыу-бытрэ Иофыш. Гуцылэххэм якыдэгэкыын хэлэжэе ыкли дэлажэе, монографиехэр, шлэ-ныгэе Иофшлэгэе инхэр етхы, бзэмкля упчлэу кыуцухэрэм язэхэфын зыфеггэзэе, дунэе мэханэ зилэ шлэныгэе конфе-ренция инхэр зэхэцэх. Нахы-бэм Сурэт зэрэшлэрэ сабыхэм адыгабзэр зэрагэшлэнымкля, ащ икызылэклягэхэан нахь псынклэ афэхьунымкля зэхыгэу-цогэе тхылъхэр, Иофшлэнымкля тетрадьхэр ары. Ахэм эклями республикэм иклэзеггэджэхэм осэ ин кыафашы, игьэклэтыгэу аггэфедэх, мызэу, мытлоу шыт-хэу тхылъхэмкля кыхыагэщы-гэх. Джащ фэдэу проект зэфэ-шхыафыби ащ игуэкыкы. Ахэм ащыцы мулфильмэхэр адыга-бзэклэ зэдзэкыгэхэнхэр, мул-тимедийнэ Иофшлагэу «Адыгэ мэкэпчэ чэфыр», «Анахь цы-кылухэм апае кушэе ордэхэр» ыкли нэмыкыбэр. Сурэт непи Иофынчэуу шысэп. Джырэклэ адыгэбзэе ыкли кэбэртэе-щэр-джэс гуцылэххэр ыпашхэе илэхэу зэпыреггэзэх, зэхэфых. Мыхэм язэфэдэныгэрэе язэте-кыныгэрэклэ ушэтынхэм адэ-лажэе, ыужкля гуцылалэе кы-дыгэкышты.

— Джы езгэжыагэе нылэп ащ Иоф дэсшлэнэу. Якьэуакляклэ зэтемыфэрэ гуцылабэхэр хэтых, тхыафилыбэхэр, тимэкьэе лу-жухэр зэтэггэлэпшэ. Лэны-кьо пстэумкли ушэтынхэр тшлы-хэмэ, а бзэмкля гуцылалэе тилэ хушут. Шыпкэе, упчлабэ кэуцу, ау сшлогэшлэгьонэу сшдэлажэе, — **кыддэггэуащ Анцокьо Сурэт.**

Ау непэ Сурэт зыкляхыпсы-рэр шлэныгэе ушэтынхэр ышын-хэр, ахэр кыдыгэкыжыынхэе кьодыер арэп. Иофэу ышлэрэу лэныггэекляотэцт ныбжыкляхэр зэриубытылэнхэр гухэлпышлоу зыдылыг. Ыгу кьодырэп, «зыгорэ кьакломэ» ымылоу, ежыыри ныбжыкляхэм ахэлпыхы. Шлэ-ныгэе ушэтынхэм ишлэныгэе фэзыгэхыи зышлэишэу кьахэ-кымы, Тхьаркьохэу Юныс лэпы-лэгьу кызырэфэхуугэм фэдэу, ежыи лэужыклям ылэ фишэи-ным фэхьазыр.

АНЦОКЬО Ирин.

Футбол

Хагъэунэфыкырэ чыплэхэр кыдэзыхыгъэхэр кэнэфэщтых

Адыгэ Республикэм и Лышхъэ ишлухъафтын зэрыл зэнэкьокъум хагъэунэфыкырэ чыплэхэр кыщидэзыхыгъэхэр мы зыгъэпсэфыгъо мафэхэм кэнэфэнхэ ылъэкъышт.

Блэкыгъэ турым кыдихэлъытагъэу «Мыекъуапэр» «Сириусым» 4:2-у текъуагъ ыкIи аужырэ чыплэр кыбгынагъ. Адыгэ кэралыгъо университетым икомандэ «Тэхьутэмыкыуае» дешлагъ ыкIи 3:1-у теклоньгъэр кыдихыгъ. «Урожаймэр» «Адыгэкъалэрэ» поселкэу Тульскэм щызэдешлагъэх, бысымхэр нахъ лъэшыгъэх, 3:1-у зэлуклэгъур аухыгъ.

Джы ешлэгъу анахъ гъэшлэгъонхэр командэхэм къапыщылъ. Аужырэ я 18-рэ турыр шэклогум и 18 — 19-м щылэшт. Чемпионхуштыр кыщынэфэшт «Урожаймэрэ» «Кавказымэрэ» язэлү

клэгъу. Теклорэ командэм апэрэ чыплэр кыдихышт. Пчъагъэр зэфэдизэу зауыхкIэ, «Адыгэкъалэрэ» «Урожаймэрэ» яешлэгъоу зэкIахъэгъагъэм изэфэхьысыжъ ежэнхэ фае хушты, ар шэклогум и 25-м щылэшт.

Шэклогум и 19-м «АГУ-р» «Чэчэнаим» лүклэшт, я 3-рэ чыплэр кыдэзыхыштыр ащ кыщынэфэшт. Теуцожь районым икомандэ зы очко кыхьымэ фикъушт. Мы мэфэ дэдэм «Адыгэкъалэрэ» «Тэхьутэмыкыуаерэ» зэлуклэщтых. Ешлэгъухэр зэкIэ мафэм сыхъатыр 2-м рагъэжэщтых.

Командэхэр зыдэщыт чыплэхэр ыкIи очко пчъагъэу рагъэкъугъэр:

1. «Кавказ» — 39.
2. «Урожай» — 37.
3. «Чэчэнай» — 30.

4. «АГУ» — 29.
5. «Адыгэкъал» — 19.
6. «Тэхьутэмыкыуай» — 15.
7. «Кошхъабл» — 15.
8. «Мыекъуапэ» — 9.
9. «Сириус» — 6.

Волейбол

Мыекъуапэ икомандэхэр анахъ лъэшыгъэх

Адыгэ кэралыгъо университетым ипроектэу «Адыгеир — псауныгъэм ичылпI» зыфилорэм кыдихэлъытагъэу мы мафэхэм волейболымкIэ зэнэкьокъу рагъэкIокIыгъ.

Шьолъырым имуниципалитети 4-мэ якоманди 5 ащ хэлэжъагъ.

Адыгеим икьэлэ шхъалэ къагъэлъэгъуагъ спорт еджапIэм зыщызыгъасэхэрэмрэ АКЪУ-м истуденткэхэмрэ. Джащ фэдэу Джэдждэ, Кошхъэблэ ыкIи Мыекъопэ районхэм яллыкIохэм заушэтыгъ. Мыекъуапэ икомандэхэм апэрэ чыплитур кыдаыхыгъ, яцэнэрэ хуэгъэ поселкэу Тульскэм испорт еджапIэ.

Зэхэзышагъэр ыкIи кыдэзыгъэкIырэр:
АР-м лъэпкъ IофхэмкIэ, IэкIыб кэралхэм ащысэхэр тилъэпкъэгъухэм адырIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи кьэбар жьугъэм иамалхэмкIэ и Комитет
Адресыр:
385000
кь. Мыекъуапэ,
ур. Крестьянскэр, 236

Редакциер зыдэщылэр:
385000,
кь. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр, 197.
Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79

Редакцием авторхэм кьаIихырэр А4-кIэ заджэхэрэ тхьапэхэу зипчъагъэкIэ 5-м емыхъухэрэр ары. Са-тырхэм азыфагу 1,5-рэ дэлъэу, шрифтыр 12-м нахъ цIыкIунэу щытэп. Мы шапхъэхэм адимыштэрэ тхыгъэхэр редакцием зэкIегъэкIожьых.
E-mail: adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхъатыгъэр:
УФ-м хуэтын IофхэмкIэ, телерадиокъэтынхэмкIэ ыкIи зэлъы-IэсыкIэ амалхэмкIэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чыплэ гъэIоры-шIапI, зэраушыхъатыгъэ номерыр
ПИ №ТУ23-00916

Зыщыхаутырэр
АО-у
«Полиграф-ЮГ»,
385000,
кь. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр,
268

ЗэкIэмкIи пчъагъэр
4033
Индексхэр
П 4326
П 3816
Зак. 1908

Хуэтынм узщыкIэтхэнэу щыт уахьтэр
Сыхъатыр
18.00
ЗыщыкIэтхэгъэхэу уахьтэр
Сыхъатыр 18.00

Редактор шхъалэр
МэщIэкъо С. А.

Редактор шхъалэм игуадзэр
Тэу З. Дз.

ПшъэдэжIыжъ зыхьырэ секретарыр
ЖакIэмыкьо А. З.